

**КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ОБІЮХ НАТАЛІЯ МИХАЙЛІВНА

УДК 349.6:502.51

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ДЖЕРЕЛ ПИТНОГО
ВОДОПОСТАЧАННЯ В УКРАЇНІ**

12.00.06 – земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному університеті біоресурсів і природокористування України Кабінету Міністрів України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
Єрмоленко Володимир Михайлович,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України
Шульга Михайло Васильович,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри земельного та аграрного права

кандидат юридичних наук, професор
Каракаш Ілля Іванович,
Національний університет «Одеська юридична академія», завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права

Захист відбудеться « » березня 2015 р. о __ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.004.16 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ-41, вул. Генерала Родімцева, 19, навчальний корпус № 1, кімната 97

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ-41, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

Автореферат розісланий « » лютого 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
О. Ю. Піддубний

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Вода є незамінним природним ресурсом, що відіграє надзвичайно важливу роль у навколишньому середовищі: вода бере участь в усіх процесах життєдіяльності, забезпечуючи умови існування для живих організмів, для сприятливого функціонування усіх природних компонентів (лісів, ґрунту, рослинного й тваринного світу). Без води неможливе життя на нашій планеті. Однак у результаті невинного процесу експлуатації природних ресурсів відбувається руйнування природних екосистем, що веде до всезагальної екологічної кризи. На сьогодні людство вже відчуло нестачу водних ресурсів. Так, за оцінками ООН близько 1,1 млрд людей на Землі не має доступу до безпечної питної води, ще 2,6 млрд людей не забезпечено засобами санітарії.

В Україні понад 80 % питного водопостачання здійснюється за рахунок поверхневих вод, які переважно є забрудненими. При цьому показники вмісту забруднюючих речовин у більшості водних джерел перевищують гранично допустимі норми. Можна стверджувати, що в нашій країні майже не залишилось справді чистих водойм, придатних для задоволення питних потреб населення. Це, звичайно, є негативним явищем, оскільки питна вода має бути безпечною для життя та здоров'я людини. За відсутності належних механізмів правового регулювання використання та охорони водних об'єктів – джерел питного водопостачання – проблема якості питної води залишається невирішеною.

У зв'язку із окресленими вище проблемами постає необхідність у проведенні наукового дослідження, присвяченого питанням правового забезпечення використання джерел питного водопостачання в Україні. До цього часу воно не розглядалось у науці природоресурсного права. Попередні творчі пошуки науковців, які порушували проблему використання водних ресурсів в Україні, були спрямовані переважно на вивчення загальних теоретико-правових засад регулювання використання та охорони водних ресурсів. Так, у 2009 році було захищено кандидатську дисертацію В. О. Джуган на тему «Правове регулювання використання та охорони вод в Україні». Однак вивчення й дослідження правового забезпечення джерел питного водопостачання вимагає окремої уваги, враховуючи екологічну та соціальну цінність цих водних об'єктів для суспільства. Тому обрана тема дисертаційної роботи є вкрай актуальною і важливою в умовах сьогодення.

Теоретичною основою дисертаційного дослідження стали праці вітчизняних вчених-юристів: В. І. Андрейцева, Г. І. Балюк, Л. О. Бондаря, В. Л. Бредіхіної, А. П. Гетьмана, В. І. Гордєєва, В. О. Джуган, В. М. Єрмоленка, І. І. Каракаша, В. В. Костицького, С. М. Кравченко, Н. Д. Красіліч, М. В. Краснової, П. Ф. Кулинича, Н. Р. Малишевої, В. К. Матвійчука, В. М. Присяжного, Г. В. Тищенко, Ю. С. Шемшученка, М. В. Шульги та ін.

У дисертації використано також праці російських вчених-правознавців: С. С. Алексеєва, Т. С. Бакуніної, Г. Ю. Бистрова, С. О. Боголюбова, М. М. Бринчука, О. К. Голіченкова, Л. І. Дембо, О. Л. Дубовик, Б. В. Єрофєєва,

В. І. Івакіна, І. О. Іконицької, О. С. Йоффе, О. С. Колбасова, М. М. Копилова, М. І. Краснова, В. В. Петрова, Д. О. Сівакова та ін.

При дослідженні окремих аспектів діяльності у сфері використання джерел питного водопостачання були використані наукові здобутки фахівців з економіки природокористування, гідрології та санітарної медицини, зокрема, С. Л. Василенка, В. А. Голяна, В. В. Гончарука, С. І. Дорогунцова, С. І. Кукурудзи, М. М. Лапшина, С. С. Левківського, М. Ф. Реймерса, К. Б. Сорокіної, А. В. Яцика.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота є частиною науково-дослідної роботи «Проблеми удосконалення системи аграрного законодавства» (номер державної реєстрації 0112U001680), що проводиться на кафедрі аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у з'ясуванні особливостей правового забезпечення використання джерел питного водопостачання, формулюванні наукових висновків та пропозицій щодо удосконалення нормативно-правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Для досягнення поставленої мети нами було визначено такі основні задачі:

- здійснити періодизацію історичного процесу розвитку законодавства у сфері використання та охорони джерел питного водопостачання;
- з'ясувати сутність поняття «джерела питного водопостачання»;
- визначити принципи правового забезпечення використання джерел питного водопостачання;
- окреслити місце правовідносин, що виникають у процесі використання джерел питного водопостачання, в природоресурсному праві;
- сформулювати поняття екологічної безпеки використання джерел питного водопостачання;
- виокремити правові засоби забезпечення екологічної безпеки використання джерел питного водопостачання та особливості їх застосування;
- проаналізувати існуюче законодавство, що регулює відносини у сфері використання та охорони водних об'єктів, виявити прогалини й колізії з метою внесення пропозицій щодо їх усунення;
- визначити поняття юридичної відповідальності за правопорушення у сфері використання джерел питного водопостачання;
- розкрити особливості застосування окремих видів юридичної відповідальності за порушення, що виникають у сфері використання джерел питного водопостачання.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері використання водних ресурсів.

Предметом дослідження є національні, міжнародні та європейські нормативно-правові акти, а також сучасні здобутки еколого-правової та

галузевих юридичних доктрин у сфері використання джерел питного водопостачання (поверхневих і підземних вод).

Методи дослідження. У процесі дисертаційного дослідження було використано три групи методів наукового пізнання: філософські (діалектичний), загальнонаукові (формально-логічний, структурно-функціональний, метод системного аналізу й синтезу) та спеціально-юридичні (історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий). Діалектичний метод, який становить методологічну основу дисертаційного дослідження, дозволив пізнати загальні закономірності розвитку та нормативного регулювання відносин, що складаються у сфері використання джерел питного водопостачання. Метод системного аналізу допоміг з'ясувати правову природу поняття «джерела питного водопостачання», визначити специфічні принципи правового забезпечення використання джерел питного водопостачання. За допомогою методу синтезу встановлено місце правових норм, які регулюють відносини щодо використання джерел питного водопостачання, у системі природоресурсного права. Завдяки формально-логічному методу сформульовано понятійно-термінологічний апарат дослідження. Структурно-функціональний метод допоміг визначити систему правових засобів, що утворюють механізм забезпечення екологічної безпеки у зазначеній сфері. Використання історико-правового методу дало змогу провести періодизацію історичного процесу становлення і розвитку законодавства у сфері використання та охорони водних джерел. Формально-юридичний метод дав можливість розкрити зміст норм права, що регулюють відносини з приводу використання джерел питного водопостачання. За допомогою порівняльно-правового методу було проведено аналіз національного, міжнародного та європейського водного законодавства.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна полягає в тому, що вперше в юридичній науці України проведено комплексне дослідження правового забезпечення використання джерел питного водопостачання. На основі дисертації сформульовано концептуально нові та юридично значимі положення, висновки і пропозиції, що виносяться на захист:

вперше:

– проведено періодизацію процесу історичного розвитку законодавства у сфері використання та охорони джерел питного водопостачання, згідно з якою виділено три основні періоди: 1) дорадянський період (з моменту прийняття царських указів про санітарну охорону міст – до 1917 р.); 2) радянський період (1917 р. – початок 90-х років ХХ ст.), який доцільно поділити на декілька етапів: а) етап активних зрушень у розвитку водного законодавства (1917–1970 рр.); б) етап кодифікації водного законодавства (1970–1991 рр.); 3) сучасний (з 1991 р. – до теперішнього часу);

– сформульовано визначення поняття «джерела питного водопостачання» як водні об'єкти природного та штучного походження, що є санітарно захищеними від забруднення, містять достатню кількість води для задоволення господарсько-питних потреб населення, якість води у яких відповідає встановленим екологічним та санітарно-гігієнічним нормативам та стосовно яких надано відповідний висновок органу державного санітарно-

епідеміологічного нагляду про придатність джерела для питного водопостачання;

– обґрунтовано належність правових норм, що регулюють відносини у сфері використання джерел питного водопостачання, до міжгалузевого субінституту природоресурсного права України, ознаками формування й розвитку якого є:

а) необхідність пошуку та розроблення механізмів взаємоузгодження норм галузей водного і гірничого права, що дають змогу усунути суперечності у нормативно-правовому регулюванні відносин, які виникають у сфері використання джерел питного водопостачання;

б) конкретизація прав та обов'язків суб'єктів, які використовують підземні води як джерела питного водопостачання, у нормативно-правових актах водного законодавства;

в) особлива правова природа підземних вод, що можуть виступати об'єктом надрокористування і водночас об'єктом водних відносин. Ця їх риса зумовлює особливості правового режиму використання підземних вод як джерел питного водопостачання;

– встановлено, що предметом правового забезпечення використання джерел питного водопостачання є екологічні відносини, які можна розподілити на дві групи: 1) водні правовідносини, що виникають у зв'язку з використанням водних об'єктів у порядку загального водокористування (використання джерел нецентралізованого водопостачання); 2) водні правовідносини, пов'язані з використанням водних об'єктів у порядку спеціального водокористування (централізоване питне водопостачання, добування підземних вод);

удосконалено:

– визначення поняття «екологічна безпека використання джерел питного водопостачання», яке пропонується розглядати як складне еколого-правове явище, що уособлює в собі діяльність компетентних органів державної влади щодо встановлення лімітів та екологічних нормативів у сфері водокористування, забезпечення системи екологічного моніторингу питних підземних та поверхневих вод, здійснення належного екологічного контролю за виконанням вимог водного законодавства усіма суб'єктами водно-правових відносин;

– визначення поняття «юридична відповідальність за правопорушення у сфері використання джерел питного водопостачання», яке становить собою правовідношення між державою в особі компетентного органу державної влади та особою правопорушника, що полягає у настанні обов'язку останнього зазнавати негативних наслідків як особистого, так і майнового характеру, у разі вчинення ним правопорушення, яке посягає на встановлений порядок використання та охорони водних об'єктів, призначених для питного водопостачання;

дістало подальшого розвитку:

– наукове положення про віднесення відносин щодо видобування питних підземних вод до спеціального водокористування і, крім того, до

надрокористування, а використання підземних вод для задоволення власних питних потреб індивідуальних споживачів – до загального водокористування;

– необхідність підвищення ефективності здійснення державного екологічного контролю відповідними суб'єктами за рахунок прийняття нормативно-правового документа, який визначатиме основні засади та порядок здійснення екологічного контролю у сфері використання джерел питного водопостачання, а також створення спеціально уповноваженого органу, до компетенції якого належить здійснення контролю за використанням підземних вод, у складі Державної служби геології і надр України;

– удосконалення системи екологічного нормування у сфері використання джерел питного водопостачання шляхом наближення екологічних нормативів та державних стандартів якості води до європейських, викладених у директивах;

– виокремлення особливостей застосування різних видів юридичної відповідальності за порушення у сфері використання та охорони джерел питного водопостачання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані:

– у науково-дослідній роботі – для подальшого теоретичного обґрунтування правового забезпечення використання джерел питного водопостачання в Україні;

– у нормотворчій діяльності – для розроблення й прийняття нових нормативно-правових актів і вдосконалення чинного екологічного та земельного законодавства України, що сприятиме ефективнішому нормативно-правовому регулюванню відносин у сфері використання водних ресурсів;

– у навчальному процесі – при підготовці навчально-методичної літератури та викладанні навчальних дисциплін: «Екологічне право», «Природоресурсне право», «Земельне право».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою роботою. Сформульовані у дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції одержані авторкою в результаті опрацювання та аналізу понад 200 наукових і нормативно-правових джерел, матеріалів природоохоронної та правоохоронної практики.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та рекомендації дисертації доповідалися і обговорювалися на засіданнях кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука, де виконувалася дисертація, а також були апробовані на: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми правового регулювання аграрних, земельних, екологічних відносин і природокористування в Україні та країнах СНД» (м. Луцьк, 10–11 вересня 2010 р.); Республіканській науково-практичній конференції «Сучасні екологічні проблеми та методика викладання еколого-правових дисциплін» (м. Харків, 25–26 листопада 2010 р.); Третій Всеукраїнській науково-практичній конференції «Вода: проблеми і шляхи вирішення» (м. Житомир, 21–22 грудня 2010 р.); Другій Міжнародній науково-практичній конференції «Правове регулювання суспільних відносин» (м.

Запоріжжя, 31 березня 2011 р.); IV державній науковій конференції «Сучасні правові проблеми українського державотворення» (м. Біла Церква, 12 травня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові проблеми публічно-приватного партнерства у сфері аграрних, земельних, екологічних та космічних відносин» (м. Київ, 22 листопада 2013 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у п'ятьох статтях, опублікованих у фахових виданнях згідно з вимогами ВАК України, двох статтях – у іноземних наукових журналах та у шести тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 220 сторінок, з яких основного тексту дисертації – 194 сторінки. Список використаних джерел включає 226 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, висвітлюється зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначаються мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, його теоретичні, методологічні та емпіричні основи, формулюється наукова новизна положень, що виносяться на захист, та практичне значення отриманих результатів, наводяться відомості щодо їх апробації.

Розділ 1 «Теоретичні засади правового забезпечення використання джерел питного водопостачання» складається із чотирьох підрозділів та висновку до першого розділу, в яких викладено історію розвитку законодавства у сфері використання і охорони джерел питного водопостачання, досліджено правову природу поняття «джерела питного водопостачання», особливості правовідносин, що виникають у процесі використання джерел питного водопостачання.

У *підрозділі 1.1 «Історичні аспекти розвитку законодавства в сфері охорони водних об'єктів – джерел питного водопостачання»* розглянуто історичний процес становлення й розвитку законодавства у сфері використання та охорони джерел питного водопостачання. Виділено таку періодизацію:

1) дорадянський період (з моменту прийняття царських указів про санітарну охорону міст – до 1917 р.), протягом якого відбувається зародження перших правових норм, які регулювали питання санітарної охорони мінеральних і питних водних ресурсів, встановлення грошових стягнень за їх забруднення та притягнення до кримінальної відповідальності;

2) радянський період (1917 р. – початок 90-років ХХ ст.), який охоплює декілька важливих етапів розвитку водного законодавства на теренах Радянського Союзу:

а) етап активних зрушень у розвитку водного законодавства (1917–1970 рр.). Після соціалістичної революції 1917 р. починається нова доба у розвитку еколого-правових відносин. Це пов'язано із проголошенням

ленінського декрету «Про землю», який заклав правові основи для раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів. Разом із тим приймається ряд положень, спрямованих на поліпшення водопостачання, забезпечення санітарної охорони джерел питного водопостачання, встановлення штрафів за забруднення водних об'єктів. У цей період водне законодавство вже набуває самостійного значення;

б) етап кодифікації водного законодавства (1970–1991 рр.) – вирішальне значення для розвитку законодавства у сфері використання та охорони водних об'єктів мало прийняття у 1970 р. «Основ водного законодавства СРСР і союзних республік». Цим Законом було проголошено встановлення виключної державної власності на водні об'єкти, посилення функцій контролю державних органів за використанням та охороною водних джерел. Також у цей час посилюється інтерес до використання підземних вод;

3) сучасний період (з 1991 р. – до сьогодні). Під впливом сучасних міжнародно-правових доктрин з питань охорони навколишнього природного середовища відбувається формування «нового» екологічного законодавства, орієнтованого на збереження природоресурсного потенціалу країни. У 1995 р. приймається Водний кодекс України. Наступним кроком є прийняття у 2002 р. Закону України «Про питну воду та питне водопостачання», у якому визначено правові засади організації діяльності у сфері питного водопостачання.

У підрозділі 1.2 «Значення джерел питного водопостачання в природоресурсному праві» сформульовано визначення поняття «джерела питного водопостачання», проаналізовано критерії віднесення водних об'єктів до джерел питного водопостачання, розглянуто види джерел питного водопостачання та їх особливості.

У Законі України «Про питну воду та питне водопостачання» міститься досить звужене визначення поняття джерел питного водопостачання, що не відображає усі необхідні ознаки цього різновиду водних об'єктів. Тому нами сформульовано визначення поняття «джерела питного водопостачання», яке ґрунтується на основних вимогах, що пред'являються до водних об'єктів, які можуть слугувати ресурсом для отримання питної води. Так, під «джерелами питного водопостачання» слід розглядати водні об'єкти природного або штучного походження, що є санітарно захищеними від забруднення, містять достатню кількість води для задоволення господарсько-питних потреб населення, якість води у яких відповідає встановленим екологічним та санітарно-гігієнічним нормативам та стосовно яких надано висновок органу державного санітарно-епідеміологічного нагляду про придатність джерела для питного водопостачання.

При цьому береться до уваги, що водні об'єкти, призначені для питного водопостачання, повинні відповідати таким обов'язковим вимогам: проведення санітарної оцінки умов формування та залягання вод – для підземного джерела водопостачання; санітарна оцінка поверхневого джерела водопостачання; оцінка якості та кількості води відповідного водного об'єкта; санітарна оцінка місць розташування водозабірних споруд; прогноз санітарного стану водного джерела.

Виходячи зі змісту положень водного законодавства, вбачаємо за доцільне виділити дві групи джерел питного водопостачання: 1) джерела централізованого питного водопостачання, що використовуються в порядку спеціального водокористування, – це переважно поверхневі води; 2) джерела нецентралізованого питного водопостачання, які використовуються в порядку загального водокористування. До цієї групи належать підземні води, природні джерела та ключі.

Особливістю підземних вод є те, що вони, з одного боку, є різновидом водних об'єктів, а з другого, – належать до складу надр. Тому при правовому регулюванні відносин у сфері використання підземних вод має місце взаємодія галузей водного і гірничого права. Визначено, що у більшості випадків право на використання підземних вод виникає одночасно із набуттям права надрокористування, оскільки видобування підземних розглядається у законодавстві України як надрокористування.

У підрозділі 1.3 «Принципи правового забезпечення використання джерел питного водопостачання» встановлено, що принципи є тим правовим засобом, за допомогою якого система права набуває стійкості. Принципи є невід'ємним елементом правового забезпечення, і поряд із нормами права виконують регулятивну функцію, виступають у ролі орієнтира поведінки особи, відображуючи бажану модель поведінки. У цьому виявляється цінність принципів правового забезпечення.

На основі аналізу сучасних еколого-правових доктрин нами запропоновано такі основні принципи правового забезпечення використання джерел питного водопостачання: 1) екологізбалансоване використання водних об'єктів – джерел питного водопостачання; 2) пріоритет використання водних об'єктів для питного водопостачання перед іншими цілями їх використання; 3) екосистемний підхід як основа раціонального використання водних ресурсів; 4) інтегроване управління водними ресурсами; 5) застосування принципу «забруднювач платить»; 6) переосмислення екологічного світогляду.

Усі вищезазначені принципи мають спільну мету – забезпечення сприятливих умов водокористування, поліпшення екології водних екосистем, а також формування системи охорони навколишнього природного середовища на засадах сталого розвитку.

У підрозділі 1.4 «Місце і роль відносин користування джерелами питного водопостачання у природоресурсному праві» обґрунтовано наукове положення про віднесення правовідносин у сфері використання джерел питного водопостачання до міжгалузевого субінституту природоресурсного права України. Даний субінститут має комплексний характер, оскільки відносини з приводу використання джерел питного водопостачання регулюються нормами водного, земельного та гірничого права. Предметом субінституту правового забезпечення використання джерел питного водопостачання є дві групи екологічних правовідносин: 1) водні правовідносини, що виникають у зв'язку з використанням водних об'єктів у порядку загального водокористування – до цієї групи належить використання джерел нецентралізованого водопостачання; 2) водні правовідносини, пов'язані із використанням водних об'єктів у порядку

спеціального водокористування, що полягає у заборі води із водних джерел із використанням спеціальних установок та технічних пристроїв (централізоване питне водопостачання, видобування підземних вод).

На підставі аналізу правовідносин щодо використання джерел питного водопостачання автор доходить висновку, що ці відносини виникають на етапі забору воду, коли відповідні суб'єкти реалізують передбачені законом свої права та обов'язки. Встановлено, що основна відповідальність за раціональне використання та збереження водних об'єктів покладається на первинних водокористувачів, які отримують воду із власних водозабірних споруд. Це має суттєве значення для встановлення відповідальності за забруднення джерел питного водопостачання при здійсненні централізованого питного водопостачання, де задіяна значна кількість суб'єктів.

Нами пропонується розглядати використання підземних вод як особливий вид водокористування, який характеризується поєднанням ознак як водокористування, так і надрокористування. Тому використання підземних вод із комерційною метою варто розглядати як спеціальне водокористування і водночас надрокористування, тоді як використання підземних вод для задоволення індивідуальних потреб громадян – як загальне водокористування.

Розділ 2 «Екологічна безпека у сфері використання джерел питного водопостачання і правові засоби її забезпечення» присвячений проблемі правового забезпечення екологічної безпеки використання джерел питного водопостачання в Україні і складається із п'яти підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Поняття екологічної безпеки використання джерел питного водопостачання в Україні»* аналізуються науково-правові категорії «екологічна безпека», «забезпечення екологічної безпеки», «екологічний ризик» та їх зв'язок зі сферою водокористування. На основі аналізу теоретичних положень та законодавчих норм сформульовано визначення поняття «екологічна безпека використання джерел питного водопостачання», яке подається у двох аспектах: 1) як принцип правової охорони природних водних об'єктів від несприятливого впливу господарської діяльності людини, який полягає у встановленні вимог до водокористувачів дотримуватися правил раціонального використання водних джерел, запобігати виникненню та попередженню негативного впливу їх діяльності; 2) як стан захищеності природних водних екосистем (поверхневих і підземних водних об'єктів та пов'язаних з ними водних живих організмів) від зовнішніх несприятливих загроз: а) забруднення та виснаження внаслідок впливу антропогенної діяльності людини; б) несприятливої дії природних факторів.

Підтримуючи наукову концепцію екологічного ризику, вважаємо, що екологічний ризик у сфері використання джерел питного водопостачання пов'язаний із різними проявами екологічно небезпечної діяльності, а саме: скидання небезпечних забруднюючих речовин у водні об'єкти; необережне поводження з відходами; порушення правил будівництва та експлуатації гідротехнічних споруд; порушення правового режиму використання зон санітарної охорони джерел питного водопостачання. Крім того, в сучасних умовах особливо гостро стоїть питання із забрудненням підземних вод, які є

основним джерелом питного водопостачання для сільського населення. Переважно це – наслідок необґрунтованого використання мінеральних добрив та агрохімікатів у сільськогосподарській діяльності. Отже, забезпечення екологічної безпеки використання джерел питного водопостачання вимагає істотних змін на законодавчому рівні шляхом розроблення відповідних нормативно-правових документів щодо регулювання безпеки використання гідротехнічних споруд, санітарної охорони джерел питного водопостачання, встановлення особливо суворого режиму господарської діяльності у місцях розташування родовищ підземних вод.

За результатами дослідження встановлено, що забезпечення екологічної безпеки у сфері використання джерел питного водопостачання є складним еколого-правовим явищем, що уособлює в собі діяльність компетентних органів державної влади щодо встановлення лімітів та екологічних нормативів у сфері водокористування, забезпечення системи екологічного моніторингу питних підземних та поверхневих вод, здійснення належного екологічного контролю за виконанням вимог водного законодавства усіма суб'єктами водно-правових відносин та застосування заходів юридичної відповідальності у разі порушення законодавства у сфері використання джерел питного водопостачання.

У підрозділі 2.2 «Правові аспекти екологічного нормування якості джерел питного водопостачання» розглядається система екологічних нормативів у сфері використання водних об'єктів, особливості їх застосування стосовно джерел питного водопостачання.

Існуюча в Україні система екологічних нормативів і стандартів щодо якості води є неоднорідною, що призводить до труднощів у їх застосуванні. Більшість екологічних нормативів не відповідають сучасним умовам існування водних екосистем, які є забрудненими.

У ході дослідження встановлено, що екологічні нормативи є необхідним елементом управління екологічною безпекою, тим юридичним засобом, за допомогою якого визначаються рівні впливу на довкілля. Цілком очевидно, що проблема екологічного нормування є досить складною. Вважаємо, що для її вирішення необхідно створити загальнодержавну систему екологічного нормування, спрямовану на формування й постійне вдосконалення діючої системи екологічних нормативів, правил і стандартів.

Важливе значення для розвитку вітчизняної системи екологічного нормування у сфері використання водних об'єктів має законодавство Європейського Союзу, до якого прагне адаптуватися українське законодавство. Автор підкреслює, що позитивні зрушення у сфері використання водних ресурсів в ЄС пов'язані із прийняттям та введенням у дію Директиви 2000/60/ЄС Європарламенту і Ради ЄС, відомої як Водна Рамкова Директива. Вона містить принципові положення щодо запровадження інтегрованого управління водними ресурсами, застосування принципу «забруднювач платить», нормування якості підземних та поверхневих вод на основі інтегрованих показників щодо пріоритетних та небезпечних забруднюючих речовин, які орієнтовані на найбільш чутливі види біогеоценозу.

У підрозділі 2.3 «Правові основи моніторингу поверхневих та підземних вод як джерел питного водопостачання» розглядаються проблеми державного моніторингу вод та моніторингу, здійснюваного користувачами підземних вод.

З'ясовано, що моніторинг джерел питного водопостачання являє собою складову моніторингу вод у системі моніторингу довкілля. При цьому об'єктом моніторингу джерел питного водопостачання є поверхневі та підземні водні об'єкти, які використовуються в якості джерел питного водопостачання, їх якісні й кількісні характеристики.

Зважаючи на те, що у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод» від 20 липня 1996 р. № 815 джерела питного водопостачання не виділено в якості самостійного об'єкту моніторингу, вважаємо за необхідне доповнити дану постанову нормами, які б визначали процедуру здійснення моніторингу за станом джерел питного водопостачання та розподіл повноважень у цій сфері між різними суб'єктами моніторингу – Міністерством екології та природних ресурсів України, Державним агентством водних ресурсів України та Державною службою геології і надр України.

Досить неоднозначним є питання щодо здійснення моніторингу підземних вод. У ході проведеного аналізу встановлено, що моніторинг підземних вод є різновидом моніторингу надрокористування, що здійснюється в межах компетенції Державної служби геології та надр України. Однак, у чинному законодавстві України немає нормативно-правового акта, який би чітко регламентував процедуру здійснення моніторингу підземних вод, що свідчить про неефективність державного моніторингу за станом підземних, у тому числі й питних вод. У зв'язку з цим автор звертає увагу на необхідність прийняття відповідного нормативного документа щодо порядку здійснення моніторингу підземних вод.

Підрозділ 2.4 «Правові засади екологічного контролю у сфері використання та охорони джерел питного водопостачання» присвячений питанням ефективності здійснення екологічного контролю у сфері використання та охорони джерел питного водопостачання. Провідними напрямками здійснення екологічного контролю у сфері використання та охорони джерел питного водопостачання є державний і громадський контроль, а також прокурорський нагляд.

З'ясовано, що основним органом, уповноваженим на здійснення державного контролю за використанням та охороною поверхневих вод, є Державна екологічна інспекція України. До цього компетентного органу відійшла значна частина повноважень, що раніше належали до відання Державного комітету України по водному господарству, правонаступником якого стало Державне агентство водних ресурсів України.

Особливість державного контролю за використанням та охороною підземних вод полягає у тому, що він не є окремим видом державного екологічного контролю. Незважаючи на те, що використання підземних вод розглядається у Кодексі України про надра як різновид надрокористування, разом із тим гірниче законодавство не передбачає специфіки здійснення

державного екологічного контролю за використанням та охороною підземних вод. Отже, здійснення державного контролю у цій сфері фактично не відбувається. У зв'язку з цим автором аргументовано думку про необхідність створення та законодавче закріплення діяльності спеціального компетентного органу, уповноваженого на здійснення державного контролю за використанням та охороною підземних вод, у складі Державної служби геології та надр України.

Громадський контроль у сфері використання та охорони джерел питного водопостачання є важливою формою реалізації громадян права на участь у прийнятті екологічно значимих рішень, що ґрунтується на конституційному праві громадян, та доступу до інформації, закріпленому в Орхуській конвенції. Основним завданням громадського контролю за використанням та охороною джерел питного водопостачання є: забезпечення контролю за екологічним станом водних об'єктів, що використовуються для питного водопостачання; проведення громадської екологічної експертизи тощо.

Важливим засобом забезпечення екологічної безпеки у сфері використання та охорони водних джерел є здійснення прокурорського нагляду. При цьому основна мета діяльності органів прокуратури полягає у забезпеченні законності й правопорядку у сфері використання та охорони водних джерел, здійсненні захисту екологічних прав і законних інтересів держави, юридичних та фізичних осіб.

У підрозділі 2.5 «Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері використання джерел питного водопостачання» розглянуто правову природу юридичної відповідальності у сфері використання джерел питного водопостачання та особливості застосування окремих її видів.

У процесі дослідження встановлено, що правопорушення, які посягають на відносини використання та охорони джерел питного водопостачання, потребують розгляду як самостійної групи екологічних правопорушень. Про це свідчить характер значної суспільної небезпеки, які вони несуть.

Сформульовано визначення поняття «юридична відповідальність за правопорушення у сфері використання джерел питного водопостачання», яке пропонується розглядати як правовідношення між державою в особі компетентного органу державної влади та особою правопорушника, що полягає у настанні обов'язку останнього зазнавати негативних наслідків як особистого, так і майнового характеру, у разі вчинення ним правопорушення, яке посягає на встановлений порядок використання та охорони водних об'єктів, призначених для питного водопостачання.

У рамках адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері використання джерел питного водопостачання розглядаються окремі склади правопорушень, передбачених нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення, подано їх класифікацію: 1) правопорушення, які посягають на відносини охорони водних об'єктів – джерел питного водопостачання; 2) порушення, які посягають на відносини у сфері використання джерел питного водопостачання; 3) порушення, які посягають на встановлений режим використання водогосподарських споруд і пристроїв; 4) порушення лімітів та

нормативів використання водних об'єктів; 5) порушення правил надання екологічної інформації.

Поряд із тим обґрунтовано необхідність включення до змісту КпАП України окремої статті про відповідальність за порушення режиму використання водоохоронних зон, зон санітарної охорони джерел питного водопостачання, оскільки господарська діяльність на водозаборі справляє значний вплив на стан водних об'єктів. Крім того, вважаємо за необхідне переглянути розміри адміністративних стягнень за правопорушення у сфері використання водних об'єктів, які є не виправдано заниженими.

Автор звертає увагу на проблему відшкодування шкоди внаслідок негативного впливу господарської діяльності на стан джерел питного водопостачання. Визначено побічний характер компенсації екологічної шкоди на основі використання спеціальних методик розрахування збитків, оскільки не завжди вдається відновити водні джерела до належної якості та продовжити їх використання у майбутньому. На підставі аналізу практики застосування норм права у сфері використання та охорони джерел питного водопостачання відмічається недостатня ефективність застосування цивільно-правової (майнової) відповідальності.

Розглядаючи кримінально-правову відповідальність за злочини у сфері використання джерел питного водопостачання, звертається увага на неоднозначність щодо застосування положень ст. 242 Кримінального кодексу України, якою передбачено кримінальну відповідальність за порушення правил охорони вод. На думку автора, дана стаття потребує уточнення стосовно меж застосування диспозиції, оскільки забруднення джерел питного водопостачання передбачає більш небезпечні наслідки, насамперед для життя і здоров'я людей, аніж забруднення рибогосподарських та інших водних об'єктів. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне викласти ст. 242 КК України наступним чином: «порушення правил охорони вод (водних об'єктів), якщо це спричинило забруднення джерел питного водопостачання, інших водних об'єктів, що використовуються в порядку загального чи спеціального водокористування, природних лікувальних вод або зміну їх природних властивостей, або виснаження водних джерел і створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля ...». Крім того, слід передбачити більш сувору санкцію за забруднення чи інше пошкодження джерел питного водопостачання.

Дисциплінарна відповідальність за правопорушення, які виникають у сфері використання джерел питного водопостачання, є одним із необхідних заходів юридичної відповідальності. Однак через те, що у законодавстві недостатньо розроблено механізм її застосування, вона поки що не дає позитивних результатів. Тому з метою більш ефективного застосування дисциплінарної відповідальності пропонується передбачити на підприємствах, діяльність яких пов'язана із використанням водних джерел, положення про трудову дисципліну, в якому слід визначити дисциплінарні проступки працівників за порушення трудових обов'язків, пов'язаних із порушенням ними вимог екологічного законодавства.

ВИСНОВКИ

У результаті дисертаційного дослідження одержано нове розв'язання наукового завдання щодо вдосконалення правового забезпечення використання джерел питного водопостачання в Україні. Отримані результати викладено у наступних висновках:

1. Запропоновано виділяти три основні періоди історичного розвитку законодавства у сфері використання та охорони джерел питного водопостачання: 1) дорадянський період (з моменту прийняття царських указів про санітарну охорону міст – до 1917 р.); 2) радянський період (1917 р. – початок 90-х років ХХ ст.), який доцільно поділити на декілька етапів: а) етап активних зрушень у розвитку водного законодавства (1917–1970 рр.); б) етап кодифікації водного законодавства (1970–1991 рр.); 3) сучасний (з 1991 р. – до теперішнього часу).

2. Джерела питного водопостачання слід розглядати як водні об'єкти природного або штучного походження, що є санітарно захищеними від забруднення, містять достатню кількість води для задоволення господарсько-питних потреб населення, якість води у яких відповідає встановленим екологічним та санітарно-гігієнічним нормативам та стосовно яких надано відповідний висновок органу державного санітарно-епідеміологічного нагляду про придатність джерела для питного водопостачання.

3. На основі аналізу сучасних еколого-правових доктрин запропоновано систему принципів правового забезпечення використання джерел питного водопостачання, яка ґрунтується на застосуванні: 1) екосистемного підходу у водокористуванні; 2) екологічно збалансованого використання джерел питного водопостачання; 3) пріоритету використання водних об'єктів для питного водопостачання перед іншими видами водокористування; 4) інтегрованого управління водними ресурсами; 5) принципу «забруднювач платить»; 6) переосмислення екологічного світогляду. Усі ці принципи спрямовані на покращення умов водокористування, поліпшення екології водних екосистем, а також на формування системи охорони навколишнього природного середовища на засадах сталого розвитку.

4. Сукупність правових норм, що регулюють відносини у сфері використання джерел питного водопостачання, становлять міжгалузевий субінститут природоресурсного права України. Даний правовий субінститут має комплексний характер, оскільки відносини з приводу використання джерел питного водопостачання регулюються нормами водного, земельного та гірничого права.

5. Предметом правового регулювання субінституту використання джерел питного водопостачання є два види екологічних правовідносин: 1) водні правовідносини, що виникають у зв'язку із використанням водних об'єктів у порядку загального водокористування – до цієї групи належить використання джерел нецентралізованого водопостачання; 2) водні правовідносини, пов'язані із використанням водних об'єктів у порядку спеціального водокористування, що полягає у заборі води із водних джерел з використанням спеціальних

установок та технічних пристроїв (централізоване питне водопостачання, видобування підземних вод).

Особливе місце у системі правовідносин, що утворюють субінститут використання джерел питного водопостачання, належить відносинам, пов'язаним із використанням підземних вод. Нами встановлено, що використання підземних вод, тобто їх видобування за допомогою спеціальних споруд з метою здійснення питного водопостачання, містить у собі ознаки водокористування. Однак, враховуючи те, що відповідно до гірничого законодавства України підземні води віднесені до складу надр, у такому разі видобування (використання) підземних вод є надрокористуванням.

6. Забезпечення екологічної безпеки у сфері використання джерел питного водопостачання являє собою складне еколого-правове явище, що уособлює діяльність компетентних органів державної влади щодо створення сприятливих умов для функціонування природних водних екосистем, встановлення екологічнобезпечного водокористування, забезпечення належного рівня правової охорони водних об'єктів від забруднення, засмічення та виснаження.

7. Правове забезпечення екологічної безпеки у сфері використання джерел питного водопостачання досягається за допомогою спеціальних правових засобів, таких як: а) встановлення екологічних нормативів у сфері водокористування; б) забезпечення системи екологічного моніторингу питних водних джерел; в) здійснення належного екологічного контролю у сфері використання джерел питного водопостачання; г) застосування заходів юридичної відповідальності.

8. З метою удосконалення нормативно-правового забезпечення використання джерел питного водопостачання в Україні запропоновано низку пропозицій, а саме:

– включити до змісту Водного кодексу України статтю, яка передбачатиме необхідність створення зон санітарної охорони навколо підземних джерел питного водопостачання, закріплення за органами місцевого самоврядування відповідальності за належне утримання цих територій;

– обґрунтовано необхідність розроблення єдиного нормативно-правового акта, в якому слід передбачити критерії віднесення водних об'єктів до джерел питного водопостачання, визначити права і обов'язки суб'єктів, що здійснюють використання водних об'єктів для організації питного водопостачання, встановити вимоги щодо екологічної безпеки використання джерел питного водопостачання;

– запропоновано переглянути систему екологічних нормативів, які є застарілими щодо сучасного рівня антропогенного забруднення водних джерел;

– доповнити постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод» нормами, які визначають процедуру здійснення моніторингу за станом джерел питного водопостачання та розподіл повноважень кожного із суб'єктів моніторингу у цій сфері;

– визначити на рівні чинного законодавства України основні засади та порядок здійснення екологічного контролю у сфері використання та охорони

джерел питного водопостачання, а також передбачити утворення спеціально уповноваженого органу, який відповідатиме за державний контроль у сфері використання підземних вод, у складі Державної служби геології і надр України.

9. Юридичну відповідальність за правопорушення у сфері використання джерел питного водопостачання слід визначити як правовідношення між державою в особі компетентного органу державної влади та особою правопорушника, що полягає у настанні обов'язку останнього зазнавати негативних наслідків як особистого, так і майнового характеру, у разі вчинення ним правопорушення, яке посягає на встановлений порядок використання та охорони водних об'єктів, призначених для питного водопостачання.

Юридична відповідальність за правопорушення у сфері використання джерел питного водопостачання має певні особливості, однак у цілому вона підпорядковується дії традиційних видів юридичної відповідальності: адміністративної, цивільно-правової, кримінальної та дисциплінарної. Специфіка застосування юридичної відповідальності у зазначеній сфері зумовлена особливостями самого правового субінституту використання джерел питного водопостачання, що має комплексний характер і регулюється нормами водного, земельного й гірничого законодавства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових наукових виданнях:

1. Обіюх Н. М. Еколого-правова оцінка антропогенного навантаження на водні джерела в Україні / Н. М. Обіюх // Держава та регіони. – Запоріжжя, 2010. – Вип. 4. – С. 181–184. – (Серія «Право»).

2. Обіюх Н. М. Еколого-правові проблеми охорони джерел питного водопостачання в Україні / Н. М. Обіюх // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 1. – С. 117–124.

3. Обіюх Н. М. Правові аспекти використання природних мінеральних вод в Україні / Н. М. Обіюх // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – Вип. 165. – Ч. I. – С. 192–199. – (Серія «Право»).

4. Обіюх Н. М. Право людини на питну воду: тенденції розвитку та гарантії реалізації / Н. М. Обіюх // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2013. – Т. 26 (65). – № 2–2. – С. 174–179. – (Серія «Юридические науки»).

5. Обіюх Н. М. Особливості правового регулювання відносин у сфері використання джерел питного водопостачання в Україні / Н. М. Обіюх // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2014. – № 3. – С. 135–141.

6. Обиух Н. М. Некоторые вопросы правовой охраны водных объектов в экологическом праве Европейского Союза / Н. М. Обиух // Юридическая наука и практика. Вестник Нижегородской академии МВД России. – 2014. – № 2 (26). – С. 250–254.

7. Обиюх Н. М. Принципы правового обеспечения использования водных объектов – источников питьевого водоснабжения / Н. М. Обиюх // Вестник Челябинского государственного университета. – 2014. – № 20 (349). – Вып. 40. – С. 40–47. – (Серия «Право»).

Матеріали конференцій:

8. Закусілова Н. М. Правові засади екологічної безпеки використання джерел питного водопостачання в Україні / Н. М. Закусілова // Актуальні проблеми правового регулювання аграрних, земельних, екологічних відносин і природокористування в Україні та країнах СНД : зб. наук. праць міжнародної наук.-практ. конференції (м. Луцьк, 10–11 вересня 2010 р.). – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2010. – С. 294–297.

9. Обиюх Н. М. Правові аспекти екологічного нормування якості джерел питного водопостачання в Україні / Н. М. Обиюх // Сучасні екологічні проблеми та методика викладання еколого-правових дисциплін : матеріали республіканської наук.-практ. конференції (м. Харків, 25–26 листопада 2010 р.). – Х. : НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, 2010. – С. 87–89.

10. Обиюх Н. М. Правові засади здійснення державного моніторингу водних об'єктів в Україні / Н. М. Обиюх // Вода : проблеми і шляхи вирішення : зб. матеріалів Третьої Всеукраїнської наук.-практ. конференції (м. Житомир, 21–22 грудня 2010 р.). – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 37–39.

11. Обиюх Н. М. Правові аспекти проблеми санітарної охорони джерел питного водопостачання в Україні / Н. М. Обиюх // Правове регулювання суспільних відносин : матеріали Другої міжнародної наук.-практ. конференції (м. Запоріжжя, 31 березня 2011 р.). – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2011. – С. 104–106.

12. Обиюх Н. М. Правові засади поліпшення якості питного водопостачання в сільській місцевості / Н. М. Обиюх // Сучасні проблеми українського державотворення : матеріали IV Державної наук.-практ. конференції (м. Біла Церква, 12 травня 2011 р.). – Біла Церква, 2011. – С. 25–26.

13. Обиюх Н. М. Взаємодія публічних та приватних інтересів у правовому регулюванні відносин користування джерелами питного водопостачання в Україні / Н. М. Обиюх // Актуальні правові проблеми публічно-приватного партнерства у сфері аграрних, земельних, екологічних та космічних відносин : матеріали міжнародної наук.-практ. конференції (м. Київ, 22 листопада 2013 р.) / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К. : Прінт-Сервіс, 2013. – С. 178–181.

АНОТАЦІЯ

Обиюх Н. М. Правове забезпечення використання джерел питного водопостачання в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право;

природоресурсне право. – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2015.

Дисертація присвячена дослідженню проблем правового забезпечення використання джерел питного водопостачання в Україні, формуванню теоретичних засад та розробці на їх основі практичних рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства у цій сфері. За результатами дослідження проведено періодизацію історичного розвитку законодавства у сфері використання та охорони джерел питного водопостачання, сформульовано визначення поняття «джерела питного водопостачання», досліджено його правову природу. У дисертації розглянуто принципи правового забезпечення використання цих водних об'єктів, встановлено місце і роль відносин, що виникають з приводу використання джерел питного водопостачання, у системі природоресурсного права. Сформульовано визначення юридичної категорії «забезпечення екологічної безпеки у сфері використання джерел питного водопостачання» та проаналізовано правові засоби її забезпечення. Запропоновано визначення поняття юридичної відповідальності за правопорушення у сфері використання джерел питного водопостачання, розглянуто особливості застосування окремих видів юридичної відповідальності. Виявлено існуючі недоліки у чинному законодавстві, що регулює відносини у сфері використання джерел питного водопостачання, та сформульовано пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового регулювання цих відносин.

Ключові слова: правове забезпечення, джерела питного водопостачання, водні правовідносини, поверхневі води, підземні води, екологічна безпека, екологічне нормування, моніторинг навколишнього середовища, екологічний контроль, юридична відповідальність.

АННОТАЦІЯ

Обиух Н. М. Правовое обеспечение использования источников питьевого водоснабжения в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06 – земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право. – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев, 2015.

Диссертация посвящена исследованию проблем правового обеспечения использования источников питьевого водоснабжения в Украине, формированию теоретических положений и разработке на их основе практических рекомендаций по совершенствованию законодательства в этой сфере. По результатам исследования проведена периодизация исторического развития законодательства в области использования и охраны источников питьевого водоснабжения, выделены три основных периода его становления и развития. Сформулировано определение понятия «источники питьевого водоснабжения», изучена его правовая природа. Так, под источниками питьевого водоснабжения предложено рассматривать санитарно защищенные

водные объекты естественного или искусственного происхождения, которые содержат достаточное количество воды для удовлетворения хозяйственно-питьевых нужд населения, качество воды которых соответствует установленным экологическим и санитарно-гигиеническим нормативам и относительно которых имеется заключение органа государственного санитарно-эпидемиологического надзора о пригодности источника для питьевого водоснабжения.

Определена принадлежность правового обеспечения использования источников питьевого водоснабжения к межотраслевому субинституту природоресурсного права Украины. Данный субинститут имеет сложный комплексный характер, поскольку отношения в сфере использования источников питьевого водоснабжения регулируются нормами водного, земельного и горного права. Под предметом правового обеспечения использования источников питьевого водоснабжения предложено понимать правоотношения, которые следует разделить на две группы: 1) водные правоотношения, возникающие в связи с использованием водных объектов в порядке общего водопользования (к этой группе относится использование источников нецентрализованного питьевого водоснабжения); 2) водные правоотношения, связанные с использованием водных объектов в порядке специального водопользования (централизованное питьевое водоснабжение, добыча питьевых подземных вод).

Приведена система принципов правового обеспечения использования источников питьевого водоснабжения, включающая: экологосбалансированное использование водных объектов; экосистемный подход к водопользованию; приоритетность использования водных источников для питьевого водоснабжения; интегрированное управление водными ресурсами; применение принципа «загрязнитель платит»; переосмысление экологического мировоззрения.

Исследована юридическая категория «обеспечение экологической безопасности использования источников питьевого водоснабжения», основанная на соотношении понятий экологической безопасности и экологического риска в области водопользования. Обеспечение экологической безопасности в сфере использования источников питьевого водоснабжения рассматривается как сложное эколого-правовое явление, аккумулирующее в себе деятельность компетентных органов государственной власти по созданию благоприятных условий для функционирования природных водных экосистем, применению экологобезопасного водопользования, обеспечению надлежащего уровня правовой охраны водных объектов от загрязнения, засорения и истощения. При этом установлено, что экологическая безопасность в данной области достигается с помощью специальных правовых средств, таких как: а) экологическое нормирование; б) экологический мониторинг; в) экологический контроль в сфере использования источников питьевого водоснабжения; г) применение мер юридической ответственности к правонарушителям.

Понятие «юридическая ответственность за правонарушения в области использования источников питьевого водоснабжения» предложено понимать как правоотношение между государством в лице компетентного органа государственной власти и лицом правонарушителя, которое заключается в наступлении обязанности последнего претерпевать негативные последствия как личного, так и имущественного характера, вследствие совершения им правонарушения, посягающего на установленный порядок использования и охраны водных объектов, предназначенных для питьевого водоснабжения. Исследованы особенности применения отдельных видов юридической ответственности за правонарушения в этой сфере: административной, гражданско-правовой (имущественной), уголовной и дисциплинарной.

Ключевые слова: правовое обеспечение, источники питьевого водоснабжения, водные правоотношения, поверхностные воды, подземные воды, экологическая безопасность, экологическое нормирование, мониторинг окружающей среды, экологический контроль, юридическая ответственность.

SUMMARY

Obijuh N. M. Legal ensuring of use of freshwater sources in Ukraine. – On the right of a manuscript.

The dissertation for obtaining the academic degree of the candidate of legal sciences, specialization 12.00.06 – Land Law; Agricultural Law; Environmental Law; Nature Resources Law. – National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, 2015.

Dissertation is devoted to researching the problems of legal ensuring of use of freshwater sources in Ukraine, formulation of theoretical basis and practical recommendations for improving the legislations in this sphere. According to research results it was made the periodization of historical development of legislation towards the use and protection of freshwater sources, proposed the definition for the term “freshwater sources”, explored its legal features. There is defined the place and maintenance of legal relationships in the sphere of use of freshwater sources in the system of nature resources law of Ukraine. It was entered the definition “ensuring environmental security of freshwater sources” and analyzed the legal means of ensuring the environmental security in this sphere. Proposed the definition of legal responsibility for offence in the sphere of freshwater sources and determined the features of application of certain types of this responsibility. It was defined the existing defects in the legislations towards the freshwater use regulation and proposed scientific-legal ways for improving of such regulation.

Keywords: legal ensuring, freshwater sources, water relationships, surface waters, ground waters, environmental security, environmental regulation, environmental monitoring, environmental control, legal responsibility.

Підписано до друку 12.02.15
Ум. друк. арк. 1,16
Наклад 100 прим.

Формат 60x84\16
Обл.-вид.арк. 1,0
Зам. № 7150

Віддруковано у редакційно-видавничому центрі НУБіП України
вул. Героїв Оборони, 15, Київ, 03041
тел.: 527-81-55

